

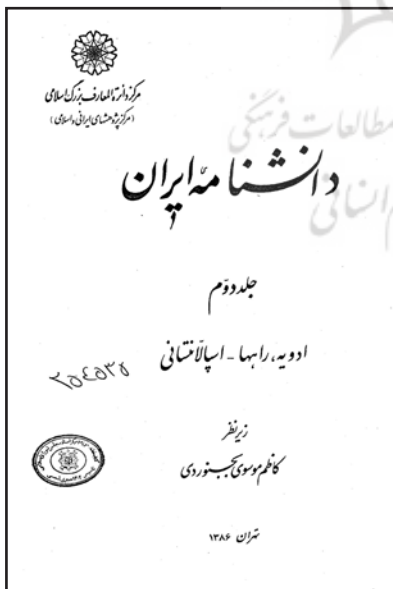
نقد مدخل «آران و بیدگل» در دانشنامه ایران

سید محمود سادات بیدگلی

در دفتر انتشارات کتابخانه ملی، به جلد دوم دانشنامه ایران، اثر مرکز دائرةالمعارف بزرگ اسلامی (تهران: مرکز دائرةالمعارف بزرگ اسلامی، ۱۳۸۶) برخورددم. با تورق آن، مدخل آران و بیدگل نظرم را جلب کرد. اما لغزشهایی که در آن بود، نگارنده این سطور را به یاد فرمایش آقای سید محمد کاظم موسوی بجنوردی، در گفتگو با روزنامه شرق (شماره ۷۵۹، ۲/۲۴، ۱۳۸۵، ص ۱۵) انداخت که ویراست اول دانشنامه را چرکنویس برشمرده و امیدواری به اصلاح آن در چاپهای بعدی داده بود. و اما لغزشهای مشاهده شده:

۱. در مورد محدوده شهرستان آران و بیدگل، در مدخل چنین آمده: «... از شمال به استان قم و از سایر جهات، به شهرستان کاشان محدود است ...». این مطلب، نادرست و ناقص است. زیرا شهرستان آران و بیدگل، از شمال به استانهای قم، سمنان و دریاچه نمک، از شرق به شهرستان اردستان، از جنوب به شهرستان نطنز، و از غرب و جنوب غربی به شهرستان کاشان محدود است.

۲. در مورد موقعیت کنونی آبادیهای مهم آران و بیدگل، در

مدخل آمده است: «آبادیهای مهم ناحیه، آران، بیدگل و نوش‌آباد، در دامنه تپه‌های شنی معروف به بند ریگ قرار داشتند.»

و اما کاستیهای مطلب فوق:

- ۱-۲. ابوزیدآباد، از آبادیهای مهم ناحیه، ذکر نشده است.
- ۲-۲. منبع این مطلب - که وضعیت اکنون (۱۳۸۶ش.) آبادیهای شهرستان را نشان می‌دهد - مربوط به کتاب تاریخ کاشان، اثر عبدالرحیم کلانتر ضرابی با تاریخ نگارش ۱۳۸۷ق. است.
- ۳-۲. کاربرد فعل «قرار داشتند» در معرفی‌نامه فوق، یعنی الآن قرار ندارند.
۳. در مورد میزان بارش سالانه، آمده است: «میزان ناچیز بارش سالانه.» میزان ناچیز یعنی چقدر؟ آیا دریافت آمار بارش سالانه این شهرستان، از هواشناسی و اداره امور آب قم ممکن نبود؟
۴. در مورد حیوانات شهرستان آران و بیدگل، آورده است: «نوعی آهو - که جی‌بیر خوانده می‌شود - در این محدوده یافت می‌شود.»

اولاً نام این آهو، جبیر (*Gazella dorcas*) از زیر راسته‌های بزهای کوهی (*Antilopinae*) و جنس غزال (*Gazella*) است.

ثانیاً نسل این آهو بحمدالله هنوز از میان نرفته؛ ولی اگر رفته بود و گزارش مدخل آران و بیدگل در دانشنامه ایران خلاف آن را نشان می‌داد، تکلیف چه بود؟ آیا بهتر نیست بررسی عوامل تغییرپذیر هر شهرستان را همچون گونه‌های جانوری، گویش، صنایع دستی و... به کتابهایی با تاریخ تألیف سه دهه قبل ارجاع ندهیم و کار میدانی روزآمدی انجام شود.

۵. عبارت «در سالهای اخیر» - که در مدخل به کار رفته - تا چند سال قبل را دربرمی‌گیرد. این تاریخ را حداکثر تا ۱۰ سال در نظر می‌گیرند. لذا به کار بردن عبارت «در سالهای اخیر» برای احداث شهرک صنعتی - که مربوط به سال ۱۳۶۹ است - چقدر پایه علمی دارد؟

۶. در مورد گویش مردم آران و بیدگل، همین بس که در دایرة المعارف ایرانیکا، ۱/۸ صفحه مدخل بیدگل اختصاص داده است. اما در مدخل دانشنامه متأسفانه تنها یک سطر و آن هم به نقل از فرهنگ جغرافیائی آبادیهای کشور آمده است! و به صورت کلی یادآور شده: «در برخی از آبادیها و نیز شهر آران و بیدگل، رایج است.» راستی ذکر برخی آبادیها، چه اطلاع دقیقی به خواننده می‌دهد؟

۷. درباره ارتفاع شهرستان، ذکر شده است: «... با حدود ۹۱۲ متر ارتفاع...» که بهتر بود با ارتفاع متوسط ۹۱۲ متر نوشته می‌شد.

۸. در زمینه فاصله آران و بیدگل از کاشان، آمده: «... در فاصله ۱۰ کیلومتری شمال شهر کاشان قرار دارد ...» ارجاع این مطلب هم به جلد ۴۹ فرهنگ آبادیهای کشور مربوط به سال ۱۳۵۶ برمی‌گردد. ولی در این مدت، شهر آران و بیدگل به سمت کاشان پیشرفت داشته و هم‌اکنون (۱۳۸۷) فاصله این دو شهرستان از جاده جدید، ۵/۸۰۰ کیلومتر می‌باشد.

۹. «این شهر، در اواسط دهه ۱۳۴۰ ش. از تلفیق دو آبادی کهن آران و بیدگل ایجاد شد و با ترکیبی از این دو نام، گل آرا خوانده شد ...».

اولاً در سال ۱۳۵۴ آران و بیدگل به صورت شهر جدیدی به نام گل آرا درآمد و این تاریخ، در ایرانیکا هم ۱۳۵۴ آمده و جالب است که ایرانیکا هم جزو منابع این سطر است؛ ولی تاریخ اواسط دهه ۱۳۴۰ به غلط درج شده است.

۱۰. در مورد ادارات دولتی شهرستان آورده است: «... این شهر علاوه بر ادارات دولتی، دارای واحدهای مختلف بهداشتی، درمانی، آموزشی و چندین مسجد است ...» منبع این مطلب هم، فرهنگ جغرافیائی آبادیهای کشور است. دو اشکال بر این مطلب وارد است:

۱-۱۰. از ۱۳۷۵/۵/۲۶ آران و بیدگل به صورت شهرستان درآمد و از کاشان منفک شد. تشکیلات و ادارات دولتی، رفته رفته در آن شکل گرفت. پس ذکر این مطلب که در شهرستان آران و بیدگل ادارات دولتی وجود دارد و ارجاع آن به کتابی در سال ۱۳۵۶، درست به نظر نمی‌رسد.

۲-۱۰. اگر هم آران و بیدگل قبل از سال ۱۳۷۵ شهرستان می‌شد - که نشده - ارجاع این مطلب به کتابی مربوط به ۳۱ سال قبل با اطلاعات کهنه، چه دستاوردی برای خواننده در پی دارد؟

۱۱. در مطلب مربوط به دانشگاههای آران و بیدگل - که مأخذ آن پژوهش میدانی نویسنده محترم است - آمده: «... شهر آران و بیدگل، دارای واحد دانشگاه پیام نور و دانشگاه آزاد اسلامی است.»

۱-۱۱. آران و بیدگل، دارای دانشگاه جامع علمی کاربردی به نام روانشاد دکتر حسین عظیمی است که در مدخل نیامده است.

۲-۱۱. آران و بیدگل، دانشگاه آزاد اسلامی ندارد. فقط سالهاست تابلو رنگ و رو رفته آن در بیابانهای منطقه به چشم می‌خورد، اما اثری از دانشگاه نیست.

۱۲. شاعر اهل آران و بیدگل در دوره زندیه، صباحی بیدگلی است نه مصباحی بیدگلی!

۱۳. مواردی که در مدخل آران و بیدگل از قلم افتاده است: *پژوهش‌های باستان‌شناختی و مطالعات فرسنگی*

رتال جامع علوم انسانی

۱- کارخانه تولید فولاد؛

۲- ذخایر عظیم نفت و گاز منطقه؛

۳- تاریخ آران و بیدگل؛

۴- ذکر نام پاره‌ای از مشاهیر شهر همچون اللهیار صالح؛

۵- وسعت شهرستان؛

۶- وجود ۱۲۰,۰۰۰ هکتار جنگلهای دست‌کاشت؛

۷- وجود تپه‌های باستانی با قدمت دوره تاریخی تا دوره ایلخانی؛

۸- وضعیت کشاورزی شهرستان با ۱۲,۵۰۰ هکتار زمین زیرکشت؛

۹- وضعیت آموزشی و مدارس شهر (۱۱۵ واحد آموزشی در سال ۱۳۸۵)؛

۱۰- تولید ۱۳ درصد فرش ماشینی کشور در این شهرستان.

به نظر نگارنده این سطور، بهتر است مرکز دائرةالمعارف بزرگ اسلامی، در پرونده علمی‌ای که برای مداخل شهرها و آبادیها تهیه می‌کند و به نویسندگان تحویل می‌دهد، علاوه بر یادداشت‌برداری از کتابها، پژوهشهای میدانی وسیعی را انجام دهد و اطلاعات جدید را در آن بگنجاند. پر واضح است که نویسندگان مداخل شهرها و روستاها - که عمدتاً از پایتخت‌نشینان با هزاران گرفتاری هستند، رنج پژوهش میدانی را برای یک مدخل کوتاه به خود نخواهند داد. از این رو، پیشنهاد می‌شود از نویسندگان بومی هر منطقه، برای انجام این کار کمک گرفته شود.

۱۲۸ آران و بیدگل

سازگار ساختن جهان با اراده خدا نقش دارند. آرانگورن در ۱۹۵۸م «اخلاق آرتیگا» را منتشر کرد. او در کتابهای «علم اخلاق و سیاست» (۱۹۶۳م) و «اخلاقیات و سیاست» (۱۹۶۶م) در باب مسائل عمده روزمره بحث کرده است. اندیشه‌های وی بر جوانان اسپانیا و فلاسفه کاتولیک تأثیر بسیار داشته است. (۱۱۲)

آرآن و بیدگل [ārān va bīdǧol]. شهرستان و شهری در استان اصفهان.

شهرستان آران و بیدگل: یکی از شهرستانهای استان اصفهان (شهریه... ۱۱) که از شمال به استان قم و از سایر جهات به شهرستان کاشان محدود است (سرشماری... ۱۳۷۵ش، نقشه). آب‌وهوای این شهرستان خشک‌دوبیابانی، همراه با نوسان شدید درجه حرارت و میزان ناچیز بارش سالانه است. از این رو، فاقد آبهای سطحی قابل توجه است (فرهنگ جغرافیایی آرادیدیا، ۲۰۱۹-۲۰۲۰). با وجود این، در معرض سیلابهای بهاری و نیز حرکت ریگ فرار دارد (ضرابی، ۲۰۸-۲۰۹؛ علیجان‌زاده، مقدمه، ۱۱). ضرابی از سیل مهیب (۱۲۸۳ق/ ۱۷۸۶م و خرابیهای آن یاد کرده است (همانجا). در این محدوده آبهای زیرزمینی منبع اصلی تأمین آب به‌شمار می‌رود؛ اگرچه در گذشته قناتهای آب مورد نیاز تمام آبادیهای محدوده را در دسترس قرار می‌داد (فرهنگ جغرافیایی ایران، ۷۳). اما امروزه با افت سطح آبهای زیرزمینی و افول آبدهی قناتها، آب مورد نیاز بیشتر از طریق جاهای عمیق تأمین می‌شود (فرهنگ جغرافیایی آرادیدیا، ۲۴۹: ۲۴۹، نراقی، ۳۲۵). پوشش گیاهی غالب از نوع گیاهان بیابانی و درختان تاغ، گز، بون (زبان گنجشک) و بوته‌های دارویی، از جمله گل‌خمنی و خاکشیر تشکیل می‌شود. نوعی آهو که جی بیر خوانده می‌شود، در این محدوده یافت می‌شود (فرهنگ جغرافیایی آرادیدیا، ۷۴۹).

محدوده این شهرستان به دو بخش (مرکزی و کویرات) و ۳ دهستان (سفید دشت، کویر و کویرات) تفکیک شده است (شهریه، همانجا) که شهرهای آران و بیدگل (مرکز شهرستان)، سفید شهر، نوش‌آباد، و لوزیدآباد را در خود جای داده است (همانجا). جمعیت شهرستان آران و بیدگل در ۱۳۷۵ش (آخرین سرشماری رسمی، ۷۹۴۶۱ نفر بود که ۷۹۴۶۱، ۸۳۰۴۳۷ نفر برآورد شد (بازسازی، ۵۲، ۵۲). قالی‌بافی و فعالیت‌های جنبی آن در سطح آبادیهای شهرستان از اهمیت بسیاری برخوردار است (فرهنگ جغرافیایی آرادیدیا، همانجا؛ نیز نک: نراقی، ۳۲۶). در سالهای اخیر، واحدهای متعدد تولید فرش ماشینی و نیز شهرک فرش (ماشینی) در محدوده این شهرستان برپا شده است که تولیدات آنها علاوه بر مصارف داخلی، به خارج از کشور نیز صادر می‌شود. این فعالیت جدید، به صنعت فرش دست‌بافت صدماتی وارد آورده است (تحقیقات میدانی).

ساکنان شهرستان شیعی مذهب‌اند و به زبان فارسی سخن می‌گویند (فرهنگ جغرافیایی ایران، همانجا). گویش محلی که راجعی (راجعی) یا دهی خوانده می‌شود، در برخی از آبادیها و نیز شهر آران و بیدگل رواج دارد (علیجان‌زاده، مقدمه، ۱۷؛ فرهنگ جغرافیایی آرادیدیا، همانجا). آبادیهای مهم ناخچه، آران، بیدگل و نوش‌آباد در دامنه تپه‌های شنی معروف به بند ریگ قرار داشتند (ضرابی، ۳۲).

شهر آران و بیدگل: یکی از شهرها و مرکز شهرستان آران و بیدگل استان اصفهان (نک: ششریه، همانجا) که با حدود ۹۱۲ متر ارتفاع و موقعیتی دشتی، در ۳۴° و ۴° عرض و ۵۱° و ۲۹° طول جغرافیایی و در فاصله ۱۰ کیلومتری شمال شهر کاشان قرار دارد (فرهنگ جغرافیایی آرادیدیا، ۲۴۹). آران و بیدگل پیش از این ۲ آبادی بزرگ ناخچه کاشان به‌شمار می‌رفتند که هریک دارای چندین مزرعه وابسته (آبادی) بودند (فرهنگ جغرافیایی ایران، ۷۳، ۵۵؛ ضرابی، ۳۲، ۹۸-۹۷؛ نیز نک: وصال، ۵؛ جمعیت این آبادی در اواخر دهه ۱۳۲۰ش، به ترتیب برابر حدود ۱۰ هزار و ۸۱۵۰ نفر بود (فرهنگ جغرافیایی ایران، همانجا؛ نیز نک: کتاب جغرافیایی... ۳۷۲). این شهر در اواسط دهه ۱۳۴۰ش از تلفیق دو آبادی کهن آران و بیدگل ایجاد شد (علیجان‌زاده، مقدمه، ۱۱۰) و با ترکیبی از این دو نام *گل‌آرا* خوانده شد (سرشماری، ۱۳۷۵، ۳۹، ۴۴؛ نیز نک: ایرانیکا، ۱۱/۲۶۲). این نام در سالهای اخیر، یک‌بار دیگر به آران و بیدگل تغییر یافت (ششریه، همانجا؛ بازسازی... ۵۸). شهر آران و بیدگل در ۱۳۵۵ش دارای ۳۲-۳۰ نفر جمعیت بود (سرشماری، ۱۳۵۵، ۴). که این شمار در سرشماریهای بعدی به ترتیب به ۴۲۲۶۵ (سرشماری، ۱۳۶۵، ۱۵) و ۵۷۰۷۰ (سرشماری، ۱۳۷۵، ۳۹) افزایش یافت. جمعیت فعلی شهر آران و بیدگل ۴۹۸۷۵ نفر (۱۳۸۴ش) برآورد شده است (بازسازی... همانجا). فعالیت اهالی عمدتاً در بخشهای صنعت (۱۶۷/۶)، خدمات (۲۳۳) و کشاورزی (۷/۸) متمرکز است (سرشماری، ۱۳۷۵، ۴۴). این شهر علاوه بر ادارات دولتی، دارای واحدهای مختلف بهداشتی - درمانی، آموزشی و چندین مسجد است (فرهنگ جغرافیایی آرادیدیا، همانجا). شهر آران و بیدگل دارای واحد دانشگاه پیام نور و دانشگاه آزاد اسلامی است (تحقیقات میدانی).

بناهایی از دوره‌های مختلف تاریخی در آران و بیدگل بر جای مانده است. از جمله بقعه امامزاده هلال بن علی متعلق به دوره صفوی که دارای بارگاه و صحن و سرای عالی و بزرگ بوده است (ضرابی، ۴۳؛ نراقی، ۳۳۹-۳۳۶). بقعه امامزاده قاسم یا گنبد مخروطی و کاشی‌کاری دوره صفوی، بقعه شاهزاده هادی از دوره صفوی، مسجدجامع قاضی با بناهایی دو طبقه و آثاری از دوره‌های مختلف اسلامی، مسجدجامع نقشبندی، مسجدمدان و مقبره مصباحی بیدگلی شاعر فرهنگ جغرافیایی آرادیدیا، ۳۰۷/۴۹، نراقی،